

EŞ- ZİT ANLAM BAĞLAMINDA EL-MÜSELLESÂT

İbrahim USTA

Öz

“Dil yaşayan bir canlıdır” tezi doğrultusunda Arap dili de kendini korumak ve yenileyebilmek adına kendi içerisinde bir takım değişikliğe veya yeniliğe ihtiyaç duymuştur. Bu yenilenmenin başında iç faktörler olarak anılan iştikâk, naht, kalb, ibdâl, ezdâd ve müsellesât gibi kelime türetme metotları gelmektedir. Bu çalışmada araştırması ilginç bir konu olan “el-Müsellesât” bahsi tanım, tarihi süreç ve eserler bağlamında kısaca bilgiden sonra eş-zıt anlam bakımından bazı örneklerle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Dil, Arapça, İç Faktörler, Müsellesât

Abstract

AL-MUTHALLATHAT(THE LINGUISTIC TRIANGLES), IN THE CONTEXT OF CO-ANTONYMS MEANINGS: Arab language, as well, has needed a number of change or innovation in order to be able to maintain and renew itself on behalf of the thesis with “Language is a living thing.” At the beginning of this renewal, the word derivation methods such as derivation, carving, exchange, changing, antonym and linguistic triangles which are called internal factors come. In this study, **al-Muthallathat** will be studied with some examples of word group of co-antonyms meanings.

Key Words: Language, Arabic, Internal Factors, al-Muthallathat, The Linguistic Triangles

Giriş

el-Müselles veya et-Teslis kelimeleri lügatte her hangi bir şeyin taraf, kısım veya parçası anlamına gelmektedir.¹ İstilah anlamı olarak el-Müselles bir kelimenin üç farklı söylemi olmakla beraber, her söylemde anlamın değişmesi durumu veya aslında manası aynı olmakla beraber üç farklı anlama delalet eden isimlerdir.² Kutrub lakabıyla meşhur olan dilci Muhammed b. el-Müstenîr’e (ö. 210/825 civarı) göre el-Müselles; yazılışı her ne kadar tek bir kelime gibi görünse de, aslında üç ayrı anlam taşıyan isimlerdir.”³ İbn Seyyid el-Batlayûsî mü-

1 el-Firuzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, *Kâmûsü'l-muhîd, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye*, 3.Baskı, Beyrut, 2009, s.193; *ez-Zebîdî*, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-`arûs min cevâhîri'l-kâmûs, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye*, 2. baskı, Beyrut 2012, V/102 v.d.

2 *ez-Zemahşerî*, Ebu'l-Kâsım Mahmûd İbn Ömer, *Esâsu'l-belâğa, el-Mektebu'l-asriyye*, Beyrut 2003, s. 104-105; Ma`n, Müştâk Abbas, *el-Mu`cemu'l-mufasssal fi fihri'l-luğa*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 2001, s.157-158.

3 el-Firuzâbâdî, Mecduddin, *Kitabu'l-ğureri'l-müsellese ve'd-düreri'l-mübessese*, (thk: İbrahim b. Muhammed el-Âyid), *Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz*, 2.baskı, Mekke-Riyad 2000, s. 107.

sellesi; aynı harf, vezin ve tertibe sahip olmakla beraber kelimenin ilk (fâu'l-fiil) veya ikinci harflerinin (ʿaynu'l-fiil) birtakım hareke değişikliği neticesinde veya bu iki harfin fetha olan harekesinin kesra ve damme olarak değişimi sebebiyle kelimelerin anlam değişmesine uğrayarak bazen muhtelif bazen de aynı manalarda kullanılması olarak tanımlamıştır.⁴ Yukarıdaki tanımlamalara ek olarak bu tür kelimelerde isim veya fiil, tekil-ikil veya çoğul halleri nazarı itibara alınmaksızın bu kelimelerden muhtelif anlamlar çıkarılmaya çalışıldığıının altını çizmekte de fayda görmekteyiz.

Her ne kadar el-Müsellesât ilminin doğuş ve gelişimi hakkında fazla bir bilgiye sahip olmasak da ilk olarak Kutrub'un "Müsellesât-u Kutrub" isimli eseriyle duyulmuş olan müselles tabiri sonradan oluşmuş olması kuvvetle muhtemel bir ilim dalıdır. Bu ilim dalı zamanla Arapçayı geliştiren önemli âmillerden sayılmış ve daha sonraki dönemlerde konuyla ilgili bir hayli eser vücuda getirilmiştir. Konuyla ilgili yazılmış ve günümüze kadar ulaşmış ilk eser; Kutrub lakabıyla meşhur olmuş, Muhammed b. el-Müstenîr b. Ahmed el-Basrî'ye ait olan (H.206) "Müsellesât-u Kutrub" adlı teliftir. Müellif eserinde otuz iki isim ve bir adet müselles fiili toplamıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu ilim dalının kurucusu Kutrub olarak kabul edilmektedir. Kutrub lakabı, Sibeveyh'in öğrencisine taktığı bir lakaptır. Rivayete göre Sibeveyh'i adım adım takip eden öğrencisi Kutrub, sabaha kadar hocasının evden çıkmasını bekleyip ondan ilim almaya çalışmış. Bir gün Sibeveyh tan yeri ağarmak üzereyken evinden çıktığında talebesi Kutrub'u kapısının önünde beklerken görmüş ve ona; "Sen bir kutrubsun." demiştir. Bu kelime, yerde hızlı hareket eden küçük sürüngen hayvan anlamına gelmektedir. İbn Düreyd, "Kutrub" kelimesi ile ilgili olarak şöyle der: Kutrub, erkek cin/gulyabani demek olup Ezd kabilesi de küçük çocuklarına bu anlama gelen el-Katârib lakabını takarlardı.⁵ Bu kelime, orak böceği gibi yerde çokça hareket eden hayvancık anlamında da kullanılmıştır.⁶ Kutrub, nahivciler arasında çok meşhur olmamasına rağmen bu eseri sayesinde tanınmıştır. Aslında kendisi Kerh valisi Ebû Delf el-İclî'nin çocuklarına hocalık yaparak hayatını sürdürmekteydi. Emevî halifesi Me'mûn zamanında H. 206 yılında vefat eden Kutrub, arkasında nahiv, sarf, belagat ve tefsirle ilgili birçok

4 et-Tuncî, Muhammed, el-Esmer, Racî, el-Mu'cemu'l-mufasssal fî ʿulûmi'l-luğa, Dâru'l-kutubi'l-ʿilmiyye, Beyrut 2001, II/549.

5 İbnu'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk, el-Fihrist, Dâru'l-meysere, 3. Baskı, Beyrut 1988, s.58; Kehhâle, Ömer Rızâ, Mu'cemu'l-müellifin, Dâru ihyâi tûrâsi'l-ʿarabî, Beyrut trs., XII/15.

6 ez-Zemahşerî, Esâsu'l-belâğa, s. 104-105; İbn Hallikân, Şemsu'd-dîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâ'u ebnâ'iz-zemân(thk: İhsan Abbâs), Dâr-u Sadr, Beyrut trs., IV/312-313; Çelebi, Muharrem, "Kutrub", İslam Ansiklopedisi, TDV yay., Ankara 2002, XXVI/494-495.

eser bırakmıştır.⁷ Kutrub hacim olarak küçük ama önem bakımından çok değerli olan bu eserinde 32 adet ayrı ayrı anlamlara gelen isim/kelime toplamıştır. Nesir olarak derlenen bu eser daha sonra İbn Zureyk tarafından manzum hale getirilmiştir. Sonraki dönemlerde ise bu esere bir takım ziyade, düzeltme, tenkit ve yorum şeklinde çeşitli ilavelerde bulunularak eser farklı varyantlarla birçok defa yeniden kaleme alınmıştır. Buradan hareketle bu alanda ortaya çıkan eserler, Arapçayı geliştirmek adına yapılan uğraşların ne kadar değerli olduğunu ortaya koymaktadır.

el-Müsellesât'ın çıkış sebepleri ile ilgili bir takım varsayımlar bulunmaktadır. Öncelikle dilin gelişmesi için anlam genişlemesini sağlamak amacıyla çıktığı düşünülmektedir. İkincisi, Arap kabilelerinin bir kelimenin anlamı aynı olmasına karşın yazılışı veya okunuşu hakkında ihtilaf etmesi gösterilebilir. Üçüncüsü, önceleri ortaya çıkmış bir takım kelimelerin telaffuzundaki zorluk nedeniyle o kelimeyi hafifletme yoluna gitmek için böyle bir yöntemi kullanma olasılığı da zikredilebilir.⁸

el-Müsellesât, kendi içinde iki kısma ayrılmaktadır. "el-Müselles muttefeku'l-ma`nâ" olarak ifade edilen birinci kısım, harekeleri farklı olmakla birlikte aynı anlama gelen yazılışları aynı olan bir tür eş anlamlı kelimeler kastedilmektedir. Bu kısma örnek olarak cesur ve kahraman anlamına gelen (شُجَاعٌ) kelimesini vermek mümkündür. Bu kelimenin ilk harfi olan (ش), ister damme, ister fetha veya kesra ile okunsun anlam değişmesine uğramamakta ve manası aynı kalmaktadır.⁹ Bu kısma verilecek ikinci örnek ise ilaç-deva anlamına gelen (دَوَاءٌ) kelimesini verebiliriz. Bu kelime de önceki kelime gibi ilk harfi olan (د) fetha, damme veya kesra değişimine rağmen, anlam değişimine uğramamaktadır.¹⁰

"el-Müselles muhtelifu'l-ma`nâ" olarak ifade edilen ikinci kısım hem yazılış hem de anlam bakımından farklılık arz eden kelimeler kastedilmektedir. Başka bir ifade ile ilk veya ikinci harfin harekelerinin değişmesiyle mevcut kelimenin anlamının da değişmesi demektir.¹¹

7 el-Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâluddin Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh, Nüzhetu'l-elibbâ' fi tabakâti'l-udebâ(thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-fikri'l-`arabi, Kahire 1998, s. 85; *el-Hamevi*, Ebû Abdillâh Şihâbuddin Yâkût b. Abdillâh, Yâkût, Mu'cemu'l-udebâ', Dâru'l-kutubi'l-`ilmiyye, Beyrut 1991, V/445; el-Firuzâbâdi, Mecduddin, el-Bulğa fi terâcimi eimmeti'n-nahvi ve'l-luğa(thk: Muhammed el-Misri), Dâru sâ'di'd-din, Dimâşk 2000, s.284; *es-Suyûtî*, Celâluddin Ebu'l-Fadl Abdurrahman b. Kemâleddin, Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyin ve'n-nuhât(thk: Muhammed Ebu'l-Fadl), el-Mektebetu'l-`asriyye, Beyrut trs., I/242.

8 el-Firuzâbâdi, Kitabu'l-ğurer, s.107 v.d.

9 el-Firuzâbâdi, Kitabu'l-ğurer, s.297; el-Bel'î, Şemseddin Muhammed b. Ebi'l-Feth, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, Merkezû'l-mahtûtât ve't-türâsve'l-vesâik, Kuveyt trs., s.36.

10 el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, s.35.

11 Vehbe, Mecdi, el-Mühendis, Kamil, Mu'cemu'l Mustalahât fi'l-luğati'l-`arabiyye, Mektebetu Lübnân, Beyrut 1984, s. 333.

Bu kısma (عَنْدَر) kelimesini örnek olarak vermek mümkündür. Kelime-nin ilk harfi (عَنْدَر) şeklinde fetha ile okunduğunda manası çok su anlamına gelirken; aynı harf (عَنْدَر) şeklinde kesralı okunduğunda "haset, çekememezlik"; (عَنْدَر) şeklinde dammeli okunduğunda ise cahil, tecrü-besiz anlamlarına gelmektedir.¹² Bu kısım için başka bir örnek daha vermek gerekirse (سَلَام) kelimesi, ilk harf fetha ile okunduğunda barış ve esenlik anlamına gelirken; kesra ile (سَلَام) şeklinde okunduğunda küçük ve düz taş; damme ile (سَلَام) şeklinde okunduğunda el ve ayak-larda bulunan (atar) damar anlamına gelmektedir.¹³

Burada konuyla ilgili yazılmış klasik ve modern eserlere göz atmak-ta fayda vardır.

1- Muhammed b. el-Müstenîr (Kutrub) Müsellesât-u Kutrub: müsellesât ilminin ilk kaynağı olan bu eser müellifi tarafından man-zum olarak telif edilmiş, farklı zaman ve kişilerce birçok şerhiyle be-raber günümüze kadar gelmiştir. Bu şerhlerden bazılarını şu şekilde sırlamak mümkündür:

i. Şerhu nazmi Kutrub ve ziyâdetihâ: İbn Zureyk(H.977) lakabıyla meşhur Muhammed b. Ali b. İbrahim eş-Şafi`î'nin şerhi olan bu eser Kahire ve Riyad'da basılmıştır.

ii. Şerhu müsellesâti Kutrub: Muhammed b. Ali b. eş-Şeyh Hüseyin el-Ezher b. İbrahim el-Mâliki (H.1367)

iii. Şerhu nazmi Müsellesâti Kutrub: Sa`adeddîn el-Bârîzî el-`Aclûnî ilk olarak Luis Şeyho tarafından 1907 senesinde el-Meşrik dergisi-nin 7. Sayısında yayınlanan bu eser daha sonra Müsellesât Kutrub me`a şerhihi ismiyle tekrar basılmıştır.

2- Ebû Zeyd Sa`îd b. Evs el-Ensârî(H.215): Kitâbu't-teslîs

3- Ebû't-Tayyib Muhammed b. İshâk b. Yahyâ el-Veşâe(H.325) Kitâbu'l-müselles¹⁴

4- Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Şamsâtî el-`Adevî (H.377) Kitâbu'l-müsellesi's-sahîh

5- Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris (H.395) es-Selâse: Bu eserde harf sayıları ve vezinleri aynı olmakla beraber حَويِل - حَويِل - لَحيِم ve ضَمَار - ضَمَار

12 el-Batliyûsi, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed İbnu's-Seyyid, el-Müselles(thk: Salâh Mehdî el-Fertûsi), Dâru'r-reşid, Bağdat 1981, II/315-316 ve 320; İbn Mâlik, Muhammed b. Abdullah b. el-Ciyânî, İkmâlu'l-i`lâm bi müsellesi'l-keâm (thk: Sa`d b. Hamdân el-Ġâmidî), el-Mektebetu'l-medenî, Cidde 1984, II/185; el-Bel`î, el-Müselles zül-ma`na'l-vâhid.,s.38; Maklâtî, İbrahim, Şerhu müsellesâti Kutrub, Matba`atu hevme, Buira/Cezair 1998, s.12; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.14.

13 Küçükkalay, Hüseyin, Kur'an Dili Arapça, Manevi Değerleri Koruma ve İlim Yayma Cemi-yeti yay., Konya 1969, s.241 v.d.

14 İbnu'n-Nedîm, el-Fihrist, s. 93.

مَرَأْس - gibi harflerin yer değiştirmesi sonucu anlam değişikliğine uğramış kelimeleri ele almaktadır. Bu eser ilk olarak Ramazan Abdu't-Tevvâb'ın tahkikiyle 1970 yılında neşredilmiştir.¹⁵

6- Muhammed b. es-Seyyid el-Batliyûsi(H.512) Kitâbu'l-müselles: Bu eser aslında Kutrub'a ait olan eserin şerhidir. Salah Mehdî Ali el-Fertûsi'nin tahkikiyle 1981 yılında Bağdat'ta basılmıştır.

7- Muhammed b. Ali Ebu'l-Ğânim el-Hisânî el-Hitî, (H.570) el-Müsellesü'l-Hamdânî

8- Ebû Hafs Muhammed el-Kuzâî el-Belnesî(H.570) el-Müselles

9- Ebu'l-Hasen Yahya b. Ma` t b. Abdi'n-nûr (H.628) el-Müselles fi'l-luğa

10- Ebû Abdillâh Muhammed b. Malik et-Tâî (H.672) el-İ'lâm bi müsellesi'l-keâm: Ahmed b. el-Emin eş-Şenkîti'nin şerh ettiği bu manzum eser H.1391 yılında mısırda basılmıştır. Aynı eser Saad b. Hamdan el-Ğamidi'nin tahkikiyle İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm ismiyle 1984 yılında Ümmü'l-Kurâ Üniversitesinde iki cilt olarak basılmıştır.

11- Mecduddîn, el-Fîruzâbâdî(H.817) Kitabu'l-ğureri'l-müsellese ve'd-düreri'l-mübessese: Fîruzâbâdî bu eserini Kutrub'un telifinde izlediği metot olan ayrı anlamlı kelimeleri serd etmesinin yanında, ayrıca harekeler ayrı okunsa dahi aynı anlama gelen kelimeleri de toplamıştır. Bu eser İbrahim b. Muhammed el-Âyid tarafından tahkik edilmiş ve 2000 senesinde Mekke'de basılmıştır.

12- İzzuddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Cemâ`a(H.819) el-Müselles fi'l-luğa

13- Hasan Kuveydir el-Halîlî(H.1262) Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-arab

Konuyla ilgili Türkçe olarak yapılan çalışmalardan bazılarında göz atmak gerekirse:

Yakup Civelek'in "Arap Dilbiliminde Müselles Kavramı"¹⁶ve Ahmet Yüksel ve Soner Gündüzöz'ün birlikte hazırladığı "Arap Filolojisindeki İştikâk-ı Ekber-Sünâiyye Kuramları ve Müsellesât Olgusuna Courtenay'ın Fonem Kuramı Çerçevesinde Yeni Bir Yaklaşım Denemesi"¹⁷, isimli çalışmalarını bulabiliriz. Ayrıca Nihal Değer'in Halit Zevalsiz'in danışmanlığında hazırladığı "Muhammed

15 İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed, es-Selâse (thk: Ramazan Abdu't-Tevvâb), Ma`hadî'l-mahtûtâtî'l-arabiyye, Kahire 1970, s.337 v.d.

16 Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2001, sayı: 2, s. 475-490.

17 Ekev Akademi Dergisi, Sosyal Bilimler, 2005, cilt: IX, sayı: 22, s. 211-224.

Medenî'nin Müsellesât risalesinin tahkiki"¹⁸ isimli yüksek lisans tezini de bu meyanda zikretmek mümkündür.

Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, Yakup Civelek, Ahmet Yüksel ve Soner Gündüzöz veya Nihal Değer'in çalışmalarında olduğu gibi konuyu bilimsel ve akademik boyutta derin analizler ve geniş değerlendirme yerine, -eş-zıt anlam bağlamında- günlük hayatta çokça kullanılan birtakım kelimelerin zikredilerek, okuyucunun bu çalışmayı -bir bakıma- özet sözlük olarak telakki etmesini hedeflemektedir.

Son olarak anlatmaya çalıştığımız konuyla ilgili eş ve zıt anlamlılar olmak üzere iki farklı grupta bir takım örnekler vererek konunun daha iyi anlaşılmasını hedeflemekteyiz.

a) Eş Anımlı Kelimeler

الأَبْرُؤُ - الإِبْرُؤُ - الأَبْرُؤُ: Havuz veya küçük su birikintisi anlamına gelen bu kelime; (ا) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.¹⁹

الأَجَاجُ - الإِجَاجُ - الأَجَاجُ: Örtü, perde anlamına gelen bu kelime; (ا) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.²⁰

الأَرْبَعَاءُ - الأَرْبَعَاءُ - الأَرْبَعَاءُ: Çarşamba günü anlamına gelen bu kelime; (ب) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.²¹ el-Batliyûsî ve İbn Mâlik bu kelimeyi farklı anlamlı kelimeler kapsamında zikretmektedirler.²²

الأَجْرُؤُ - الأَجْرُؤُ - الأَجْرُؤُ: Yavru hayvan, enik, kap, meyve, boğazda çıkan bir tür yara gibi anlamına gelen bu kelime; (ج) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.²³

الْجَهَّةُ - الْجَهَّةُ - الْجَهَّةُ: Yön, taraf anlamına gelen bu kelime; (ج) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.²⁴

الْجَمَّالَةُ - الْجَمَّالَةُ - الْجَمَّالَةُ: Deve topluluğu anlamına gelen bu kelime; (ج) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı

18 Marmara Üniversitesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı, yıl. 2000.

19 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s. 262.

20 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/303;İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/197; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.265; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma'na'l-vâhid, s.32; el-Halîlî, Hasan Kuveydir, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, el-Matbaatu'l-kubra'l-müniriyye, Bulak 1301, s.100.

21 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğureri'l-müsellese ve'd-düreri'l-mübessese, s. 107; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma'na'l-vâhid, s.42.

22 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/340-341; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-Kelâm, I/230.

23 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/393;İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-Kelâm, I/198; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.278; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma'na'l-vâhid, s.33; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, s.100.

24 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.279.

değişmemektedir.²⁵İbn Mâlik bu kelimeyi farklı anlamlı kelimeler kapsamında zikretmektedir.²⁶

الحِضْنُ - الحِضْنُ - الحِضْنُ: İffetli ve namuslu kadın anlamına gelen bu kelime; (ح) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.²⁷

الخَاذِبَاءُ - الخَاذِبَاءُ - الخَاذِبَاءُ: Ot üzerine konmuş sinek anlamına gelen bu kelime; (خ) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.²⁸

الخُدْعَةُ - الخُدْعَةُ - الخُدْعَةُ: Hile, tuzak anlamına gelen bu kelime; (خ) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.²⁹

الخُشَّاشُ - الخُشَّاشُ - الخُشَّاشُ: Küçük, minik, minyon adam, haşerat ve küçük kuşlar anlamına gelen bu kelime; (خ) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³⁰

الدَّجَاجُ - الدَّجَاجُ - الدَّجَاجُ: Tavuk, piliç anlamına gelen bu kelime; (د) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³¹

الدَّلَالَةُ - الدَّلَالَةُ - الدَّلَالَةُ: İşaret, delalet anlamına gelen bu kelime; (د) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³²

الرَّجَاجُ - الرَّجَاجُ - الرَّجَاجُ: Cam anlamına gelen bu kelime; (ر) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³³

السَّخْنُ - السَّخْنُ - السَّخْنُ: Sıcak, sıcaklık, ısı anlamına gelen bu kelime; (س) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³⁴

25 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/393; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keîâm, I/98; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.278; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, s.33; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.100.

26 İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keîâm, I/309.

27 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.280.

28 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.282.

29 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.283.

30 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/481; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.285; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, s.34; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.103.

31 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/75; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.286; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, s.34; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.103.

32 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/4; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.288; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.99.

33 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/67; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.293; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, s.35; Humeyyî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.45; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.102.

34 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.295; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.106.

الشُّجَاعُ - الشُّجَاعُ - الشُّجَاعُ: Yiğit, cesur, kahraman anlamına gelen bu kelime; (ش) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³⁵

الطَّبُّ - الطَّبُّ - الطَّبُّ: Tıp, tedavi anlamına gelen bu kelime; (ط) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³⁶ İbn malik bunu muhtelifte de zikreder.³⁷

العَكَّةُ - العَكَّةُ - العَكَّةُ: Sakin bir havadaki şiddetli sıcaklık anlamına gelen bu kelime; (ع) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³⁸

العِشَاوَةُ - العِشَاوَةُ - العِشَاوَةُ: Akşam, gece, gece karanlığı anlamına gelen bu kelime; (ع) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.³⁹

الْفَرِحَةُ - الفَرِحَةُ - الفَرِحَةُ: Ferahlık, üzüntüden kurtulma anlamına gelen bu kelime; (ف) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴⁰

المُضْحَفُ - المُضْحَفُ - المُضْحَفُ: Okunan şey, kitap anlamına gelen bu kelime; (م) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴¹

الْوَجْبَةُ - الوجبة - الوجبة: Yemek, öğün, anlamına gelen bu kelime; (و) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴²

المُشَطُّ - المُشَطُّ - المُشَطُّ: Tarak anlamına gelen bu kelime; (م) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴³

المُخَدَعُ - المُخَدَعُ - المُخَدَعُ: Büyük bir ev içerisindeki küçük oda anlamına gelen bu kelime; (م) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴⁴

الْوَعْلُ - الوعل - الوعل: Dağ keçisi ve efendi anlamına gelen bu kelime; (و) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴⁵

35 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.297; el-Bel'î, el-Müselles zül-ma'na'l-vâhid, s.36.

36 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/79-80; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/201; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.301; el-Bel'î, el-Müselles zül-ma'na'l-vâhid, s.37; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.103.

37 İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/99.

38 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.306; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.101.

39 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.309; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.103.

40 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.311.

41 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/147; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/203; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.327; el-Bel'î, el-Müselles zül-ma'na'l-vâhid, s.40; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.101.

42 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.338.

43 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/157-158; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.327; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesi'l-'arab, s.101.

44 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.324; el-Bel'î, el-Müselles zül-ma'na'l-vâhid, s.39.

45 İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/205; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.341; el-Bel'î, el-Müselles zül-ma'na'l-vâhid, s.41.

التُّحَاسُ - النَّحَاسُ - التَّحَاسُ: Sarı renk ve bakır anlamına gelen bu kelime; (ن) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴⁶

الْوُشْعُ - الوِشْعُ - الوُشْعُ: İmkân, genişlik anlamına gelen bu kelime; (و) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴⁷

المُعْذَرَةُ - المَعْذَرَةُ - المَعْذَرَةُ: Mazeret, bahane anlamına gelen bu kelime; (م) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴⁸

الْوُدُّ - الوِدُّ - الوُدُّ: Sevgi, muhabbet, aşk anlamına gelen bu kelime; (و) harfindeki fetha, kesra veya damme değişimine rağmen anlamı değişmemektedir.⁴⁹

b) Farklı Anlama Gelen Kelimeler

التَّبَاتُ النَّبَاتُ النَّبَاتُ: Bu kelimedeki (ث) harfi fetha ile okunduğunda; sabır, sabit, istikrarlı anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda bağ, bahçe, cesur kişi anlamına gelmektedir. Kelime damme ile okunduğunda ise topluluk, tehlikeli bir hastalık türü anlamındadır.⁵⁰

الْجَدُّ - الْجَدُّ - الْجَدُّ: Bu kelimedeki (ج) harfi fetha ile okunduğunda; dede, nasip anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda çalışıp çabalamak anlamına gelmektedir. Kelime damme ile okunduğunda ise taraf, yön, bir şeyin tarafı anlamındadır.⁵¹

الْجِنَّةُ - الْجِنَّةُ - الْجِنَّةُ: Bu kelimedeki (ج) harfi fetha ile okunduğunda bahçe, sulak arazi anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda cin, damme ile okunduğunda ise silah anlamına gelmektedir.⁵²

الْجَوَارُ - الْجَوَارُ - الْجَوَارُ: Bu kelimedeki (ج) harfi fetha ile okunduğunda derinliği bilinmeyen su birikintisi anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda komşuluk, damme ile okunduğunda ise nara atan, tellal anlamına gelmektedir.⁵³

46 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.335; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, s.99.

47 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.340; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, s.99.

48 el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.328; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma'na'l-vâhid.,s.42.

49 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/470-471; el-Firuzâbâdî, Kitabu'l-ğurer, s.339; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma'na'l-vâhid, s.41; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, s.101.

50 İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-ke'lâm, I/275.

51 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/395-397; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-ke'lâm, I/289; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.41-42; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.33.

52 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/417-418; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-ke'lâm, I/312; el-Hasenî, Hişâm b. Muhammed Haycer, Erba'u resâil fi şerhi müsellesi Kutrub, Dâru'r-reşâdi'l-hadis, Dâru'l-Beydâ/Tunus 2010, s.20.

53 İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-ke'lâm, I/314; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.43-44 ve 71; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.33.

الحجر-الحجر-الحجر: Bu kelimedeki (ح) harfi fetha ile okunduğunda kucak, sine, bağır anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda akıl, Kâbe duvarı, damme ile okunduğunda ise Araplarda bir erkek ismidir.⁵⁴ İbn Mâlik bu kelimeyi eş anlamlı kelimeler içerisinde zikretmesine rağmen, kabul gören görüşe göre kelimenin farklı anlamlarda olduğu üzeredir.⁵⁵

الحرة- الحرة- الحرة: Bu kelimedeki (ح) harfi fetha ile okunduğunda; sivillece, can yakıcı azap, zifiri karanlık anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda şiddetli sıcaklık, damme ile okunduğunda ise hür kadın anlamına gelmektedir.⁵⁶

الحلم- الحلم- الحلم: Bu kelimedeki (ح) harfi fetha ile okunduğunda yumuşak başlı, uysal anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda akıl, ihtimal, damme ile okunduğunda iserüya anlamına gelmektedir.⁵⁷

الحمام- الحمام- الحمام: Bu kelimedeki (ح) harfi fetha ile okunduğunda güvercin anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda ölüm, damme ile okunduğunda ise Araplarda bir erkek ismidir.⁵⁸

الدعوة- الدعوة- الدعوة: Bu kelimedeki (د) harfi fetha ile okunduğunda savaş çağırısı anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda iddia, nesebinden olmadığını iddia etme, damme ile okunduğunda ise yemek ve içmek için davet etmek, düğün yemeği daveti anlamına gelmektedir.⁵⁹

الرفاق- الرفاق- الرفاق: Bu kelimedeki (ر) harfi fetha ile okunduğunda yumuşak toprağa sahip kara parçası anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda ince, zarif, yumuşak, damme ile okunduğunda ise çok yumuşak, yumuşak ekmek anlamına gelmektedir.⁶⁰

السبت- السبت- السبت: Bu kelimedeki (س) harfi fetha ile okunduğunda cumartesi günü anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda terlik, ayak-

54 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/437-439; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/324-325; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.64; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.30.

55 İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/198.

56 İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/331; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.18-19; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.17.

57 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/453-454 ve 473-474; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/348; el-Hasenî, Erba`u resâil fi şerhi müsellesi Kutrub, s.23; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.20-21; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.18.

58 el-Batliyûsî, el-Müselles, I/469-470; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/352-353; el-Hasenî, Erba`u resâil fi şerhi müsellesi Kutrub, s.21; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.46-47; Humeysî, Şerhunazmi müselles Kutrub, s.36.

59 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/13; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/404-405; el-Hasenî, Erba`u resâil fi şerhi müsellesi Kutrub, s.25; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, s.35; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.25-27 ve 64; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.21.

60 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/59; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, I/446; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.53; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.39.

kabı, inek derisi, damme ile okunduğunda ise bir bitki çeşidine verilen isimdir.⁶¹

السَّلَام - السَّلَام - السَّلَام: Bu kelimedeki (س) harfi fetha ile okunduğunda barış, esenlik, selam anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda ince ve yuvarlak taş, damme ile okunduğunda ise el ve ayaklarda bulunan (atar)damar anlamına gelmektedir.⁶²

السَّهَام - السَّهَام - السَّهَام: Bu kelimedeki (س) harfi fetha ile okunduğunda bunaltıcı sıcaklık anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda bir çeşit silah olan ok, damme ile okunduğunda ise değişiklik, yakıcı güneş ışığı anlamlarına gelmektedir.⁶³

الصُّرَّة - الصُّرَّة - الصُّرَّة: Bu kelimedeki (ص) harfi fetha ile okunduğunda topluluk, çığlık, keder anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda soğuk, soğuk gece, damme ile okunduğunda ise cüzdan, para kesesi anlamlarına gelmektedir.⁶⁴

الصِّل - الصِّل - الصِّل: Bu kelimedeki (ص) harfi fetha ile okunduğunda kılıç ve diğer metallerin çıkarmış olduğu sesler anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda tehlikeli bir yılan türü, dâhi, zeki, damme ile okunduğunda ise kap, su taşı anlamına gelmektedir.⁶⁵

العُزْف - العُزْف - العُزْف: Bu kelimedeki (ع) harfi fetha ile okunduğunda güzel koku, at teri anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda sabır, damme ile okunduğunda ise örf, adet, gelenek anlamlarına gelmektedir.⁶⁶

العُمَر - العُمَر - العُمَر: Bu kelimedeki (ع) harfi fetha ile okunduğunda çok su, karanlık gece, cömert kişi anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda haset, susuzluk, damme ile okunduğunda ise cahil ve tecrübesiz kişi anlamına gelmektedir.⁶⁷

61 Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.22-23 ve 65; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.19.

62 Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.15; el-Hasenî, Erba`u resâil fi şerhi müsellesi Kutrub, s.28; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.15.

63 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/428-429; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/35; el-Hasenî, Erba`u resâil fi şerhi müsellesi Kutrub, s.29; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.24-25; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.20.

64 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/229; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/76; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.35-36; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.31.

65 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/227; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/83; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.55-56; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.41.

66 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/283-284 ve 296-299; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/138; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.40; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.26; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, s.100.

67 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/315-316 ve 320; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/185; el-Bel'î, el-Müselles zü'l-ma`na'l-vâhid, s.38; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.12; Humeysi, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.14.

القَسَط - القَسَط - القَسَط: Bu kelimedeki (ق) harfi fetha ile okunduğunda zulüm anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda adalet, nasip, ağırlık ölçüsü, damme ile okunduğunda ise ud kokusu, buhur anlamlarına gelmektedir.⁶⁸

الكَلَام - الكِلَام - الكَلَام: Bu kelimedeki (ك) harfi fetha ile okunduğunda kelâm, söz anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda konuşma, yara, damme ile okunduğunda ise sert kara parçası anlamına gelmektedir.⁶⁹

اللِّمَّة - اللِّمَّة - اللِّمَّة: Bu kelimedeki (ل) harfi fetha ile okunduğunda sıkıntı, korku, yakınlaşmak, nazar, lokma anlamlarına gelirken, kesra ile okunduğunda kulak yumuşağından aşağıya sarkan saç, damme ile okunduğunda ise topluluk, insan topluluğu anlamına gelmektedir.⁷⁰

المُسْك - الموسك - المُسك (م) Bu kelimedeki (ح) harfi fetha ile okunduğunda deri anlamına gelirken, kesra ile okunduğunda misk, koku, damme ile okunduğunda ise cimrilik, kuvvet, insanı geçindirecek kadar olan gıda, yiyecek anlamlarına gelmektedir.⁷¹

68 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/375-376; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/226-227; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.38-39; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.23.

69 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/221; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/267; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.16; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrubs.16.

70 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/138-139; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/284; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.48; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.28; el-Halîlî, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, s.102.

71 el-Batliyûsî, el-Müselles, II/149; İbn Mâlik, İkmâlu'l-i'lâm bi müsellesi'l-keâm, II/349; Maklâtî, Şerhu müsellesâti Kutrub, s.49-50; Humeysî, Şerhu nazmi müselles Kutrub, s.29.

Kaynakça

- el-Batliyûsî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed İbnu's-Seyyid, el-Müselles(thk: Salâh Mehdi el-Fertûsî), Dâru'r-reşid, Bağdat 1981.
- el-Bel'î, Şemseddin Muhammed b. Ebi'l-Feth, el-Müselles zû'l-ma'na'l-vâhid, Merkezu'l-mahtûtât ve't-türâs ve'l-vesâik, Kuveyt trs.
- el-Enbâri, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. `Ubeydillâh, Nüzhetu'l-elibbâ' fi tabakâti'l-udebâ(thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-fikri'l-'arabî, Kahire 1998.
- el-Firûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *Kâmûsu'l-muhît, Dâr'ul-kutub'il-`ilmiyye*, 3.Baskı, Beyrut, 2009.
- el-Bulğa fi terâcimi eimmeti'n-nahvi ve'l-luğa(thk: Muhammed el-Misrî), Dârusâ`di'd-dîn, Dimaşk 2000.
- Kitabu'l-ğureri'l-müsellese ve'd-düreri'l-mübessese,(thk: İbrahim b. Muhammed el-`Âyid), Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 2. baskı, Cidde 2000.
- el-Halîlî, Hasan Kuveydir, Neylu'l-ereb fi müsellesâti'l-'arab, el-Matbaatu'l-kubra'l-müniriyye, Bulak 1301.
- el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbuddîn Yâkût b. Abdillâh, Yâkût, Mu`cemu'l-udebâ', Dâru'l- kutubi'l-`ilmiyye, Beyrut 1991.
- el-Hasenî, Hişâm b. Muhammed Haycer, Erba`u resâil fi şerhi müsellesi Kutrub, Dâru'r-reşâdi'l-hadîs, Dâru'l-Beydâ/Tunus 2010.
- Humeysî, Ammâr, Şerhu nazmi müselles Kutrub, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2005.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed, es-Selâse (thk: Ramazan Abdu't-Tevvâb), Ma`hadi'l-mahtûtâti'l-`arabiyye, Kahire 1970.
- İbn Mâlik, Muhammed b. Abdullah b. el-Ciyânî, İkmâlu'l-i`lâm bi müsellesi'l-kelâm (thk: Sa`d b. Hamdân el-Ġâmidî), el-Mektebetu'l-medenî, Cidde 1984.
- İbn Hallikân*, Şemsu'd-dîn Ebû'l-`Abbâs Ahmed b. Muhammed, Vefeyâtu'l-a`yân ve en-bâ`u ebnâ'z-zemân(thk: İhsan Abbâs), Dâru Sadr, Beyrut trs., IV/312-313.
- İbnu'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk, el-Fihrist, Dâru'l-meysere, 3. Baskı, Beyrut 1988.
- İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul 1994-2014.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, Mu`cemu'l-müellifin, Dâru ihyâi türâsi'l-`arabî, Beyrut trs.
- Küçükkalay, Hüseyin, Kur'an Dili Arapça, Manevi Değerleri Koruma ve İlim Yayma Cemiyeti yay., Konya 1969.
- Maklâtî, İbrahim, Şerhu müsellesâti Kutrub, Matbaatu hevme, Buira/Cezair 1998.
- Ma`n, Müştâk Abbas, el-Mu`cemu'l-mufassal fi fikhi'l-luğa, Dâru'l-kutubi'l-`ilmiyye, Beyrut 2001.
- es-Suyûtî Celâluddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahman b. Kemâleddîn, Buğyetu'l-vu`ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât(thk: Muhammed Ebu'l-Fadl), el-Mektebetu'l-'asriyye, Beyrut trs.,
- et-Tuncî, Muhammed, el-Esmer, Racî, el-Mu`cemu'l-mufassal fi `ulûmi'l-luğa, Dâru'l- kutubi'l-`ilmiyye, Beyrut 2001.
- Vehbe, Mecdî, el-Mühendis, Kâmil, Mu`cemu'l Mustalahât fi'l-luğati'l-'arabiyye, Mektebetu Lübnân, Beyrut 1984.
- ez-Zebîdî, Muhammed Murtazâ, Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs, *Dâr'ul-kutub'il-`ilmiyye*, 2. baskı, Beyrut 2012.
- ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd İbn Ömer, *Esâsu'l-belâğa, el-Mektebu'l-'asriyye*, Beyrut 2003.